

ks. Jan Szczych¹

ARCHIDIECEZJA LWOWSKA

Komemoracja osoby papieża w eucharystycznej celebracji Kościoła

Historia zbawienia ma swoją kulminację w osobie Jezusa Chrystusa oraz w Jego zbawczym dziele, albowiem Jednorodzony Syn Boży „w naturze człowieczej z Nim zjednoczonej, zwyciężając śmierć przez śmierć i zmartwychwstanie swoje, odkupił człowieka i przemienił w nowe stworzenie”². Z woli samego Chrystusa misterium zbawienia dokonuje się w Kościele, który jako „znak i narzędzie wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego”³ stanowi początek królestwa Bożego na ziemi. Ponieważ „pierwszym celem Kościoła” jest wewnętrzne zespolenie ludzi z Bogiem⁴, stąd „Kościół jest sobą” dzięki Eucharystii, która „oznacza i urzeczywistnia komunie życia z Bogiem i jedność Ludu Bożego” (zob. KKK 1325).

Sakrament Eucharystii celebrowany w Kościele i przez Kościół czyni z Kościoła zarządcę i strażnika tego Chrystusowego misterium. Z jednej strony sakramentalne uobecnienie krzyżowej Ofiary Chrystusa dokonuje się przy istotnym udziale Kościoła, bowiem „Msza święta jest Ofiarą tak Chrystusa Pana, jak Kościoła”⁵, z drugiej zaś, tenże Kościół od samego początku troszczy się o wierne i nienaruszone zachowanie paschalnej Pamiątki Pana – aż do paruzji. Zapoczątkowana, a zarazem mocno uwydatniona jeszcze w epoce apostoelskiej troska o „głoszenie słowa Bożego” (Dz 6, 2), poprzez wyraźne

¹ Ks. Jan Szczych – doktor liturgiki, proboszcz parafii Lubień Wielki w archidiecezji lwowskiej.

² Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* [dalej: KK], 7.

³ Por. *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kielce 2005, s. 61, nr 152.

⁴ Zob. *Katechizm Kościoła katolickiego* [dalej: KKK], 775.

⁵ M. Pastuszko, *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997, s. 25.

nauczanie ojców Kościoła na temat Eucharystii i porządku jej sprawowania⁶, na przestrzeni wieków skutecznie ukształtowała, a jednocześnie uzasadniła urzędową pieczę Kościoła nad Chrystusowym darem Najświętszej Ofiary. Skoro najważniejszym sakramentem jedności Kościoła jest Eucharystia⁷, to jej celebrowanie oraz przyjmowanie winno dokonywać się „w łączności z Chrystusem rządzącym Kościołem przez papieża i biskupów, w łączności mianowicie polegającej na więzach wyznania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego oraz wspólnoty” (KK 14).

Zgodnie z nauczaniem I Soboru Watykańskiego (1869–1870) z woli Chrystusa Kościół obejmuje wszystkich wiernych „więzami jednej wiary i miłości”, dlatego „aby episkopat był jeden i niepodzielny oraz aby cała rzesza wiernych mogła być zachowana w jedności wiary i w komunii przez związanych ze sobą nawzajem kapłanów, stawiając św. Piotra na czele pozostałych apostołów, ustanowił w nim trwałą zasadę i widzialny fundament tej dwojakiej jedności”⁸. Oto dlaczego „papież, pełniący w Kościele posługę Piotra, jest zjednoczony z każdą celebracją Eucharystii i wymieniany w niej jako znak i sługa jedności Kościoła powszechnego” (KKK 1369). W ten sposób po raz kolejny potwierdza się dawna maksyma liturgiczna: *lex orandi lex credendi*⁹.

W niniejszym studium zostanie ukazane jak Kościół rzymskokatolicki dla podkreślenia jedności wiary i wspólnoty ludzi wierzących modli się za osobę papieża¹⁰, widzialną głowę Kościoła i namiestnika Chrystusa na ziemi, podczas sprawowania liturgii mszalnej. Podstawą dla obecnego opracowania będzie polskie wydanie *Missale Romanum* Pawła VI¹¹.

⁶ Por. E. Mazza, *La celebrazione eucaristica*, Bologna 2003, s. 33–152; B. Nadolski, *Liturgika*, t. 4, Poznań 1992, s. 21–38.

⁷ Por. S. Pié-Ninot, *Wierzyć w Kościół*, [w:] *Wierzę*, red. J. Salij, Kielce 2012, s. 315.

⁸ Sobór Watykański I (1870), Konstytucja dogmatyczna *Pastor aeternus*, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych*, red. A. Baron-H. Pietras, t. 4, Kraków 2004, s. 913–915, nr 1–3.

⁹ Por. C. Vagaggini, *Il senso liturgico della liturgia*, Cinisello Balsamo 1999, s. 496–498.

¹⁰ Etymologicznie polski wyraz „papież” wywodzi się z łacińskiego słowa *papa* (greckie *pappa*), które pierwotnie znaczyło pełne szacunku określenie ojca rodziny. W wiekach III–VI nazywano tym wyrazem wszystkich biskupów jako ojców duchowych Kościoła. Od IV wieku utrwaliło się sformułowanie *papa romanus*, które w wieku VI staje się tytułem własnym biskupa Rzymu. Zob. S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Mysterium Christi*, red. W. Świerżawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012, s. 320; B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 1144–1145.

¹¹ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2009.

Formularz mszalny *Pro Papa*

Pierwszy Chrystusowy namiestnik apostoł Piotr od samego początku cieszył się przywilejem szczególnej modlitwy w swojej intencji. „Żeby nie ustała [jego] wiara”, modlił się sam Pan Jezus (zob. Łk 22, 31–34). Po Wniebowstąpieniu Chrystusa, gdy św. Piotr zajął naczelne stanowisko w formującej się wspólnocie Kościoła i był prześladowany, a nawet więziony, „Kościół modlił się za niego nieustannie do Boga” (Dz 12, 5). Z biegiem czasu, gdy w eklezjalnych kręgach ukształtuje się wyraźna świadomość sukcesji prymatu biskupa Rzymu jako kolejnego następcy św. Piotra¹², modlitwa za papieża stanie się wyrazem duchowej troski ludzi wierzących za każdorazowego kontynuatora posługi Piotra we wspólnocie Kościoła. Jedno z pierwszych świadectw eucharystycznych, dotyczących modlitwy Kościoła za osobę papieża, znajdziemy w Sakramentarzu Gregoriańskim, gdzie w oracji, opatrzonej tytułem *ad pontificem ordinandum*, zgromadzenie liturgiczne uprasza dla niego potrzebne łaski w rządzeniu Kościołem i ludem wiernym¹³.

Pełny formularz mszalny *pro Pontifice* zawiera *Missale Romanum Tridentinum*: używano go *in die Creationis et Coronationis Papae* oraz w rocznicę tychże wydarzeń¹⁴. Ponadto, w omawianej księdze liturgicznej, pośród *orationes diversae*, znajdują się modlitwy *pro Papa*, wyjęte ze wspomnianego wyżej formularza¹⁵.

¹² Zob. S. Pié-Ninot, *Wierzyć w Kościół*, art. cyt., s. 322. Zob. ponadto Sobór Watykański I (1870), Konstytucja dogmatyczna *Pastor aeternus*, 11–15, s. 917–919.

¹³ „Deus honorum omnium ad locum: et idcirco huic famulo tuo quem apostolicae sedis praesulem et primatum omnium qui in orbem terrarum sunt sacerdotum, ac universalis ecclesiae tuae doctorem dedisti et ad summi sacerdotii ministerium elegisti, hanc quaesumus domine gratiam largiaris. Tribuas ei cathedram pontificalem, ad regendam ecclesiam tuam et plebem universam. Per dominum” (*Le Sacramentaire Grégorien*, red. J. Deshusses, t. 1, Fribourg Suisse 1979, s. 348, nr 1018).

¹⁴ Por. *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum, editio juxta typicam vaticanam*, Mediolani 1959, s. [72]–[73].

Aby dokładniej poznać dawne obrzędy koronacji papieża, porównując je z obecnym rytmem rozpoczęcia pontyfikatu przez biskupa Rzymu, zob. S. Maggiani, *Dall'Ordo ad coronandum Summum Pontificem Romanum all'Ordo Rituum pro Ministerii Petrini initio Romae Episcopi*, [w:] *Inizio del Ministero Petrino del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, red. P. Marini, Città del Vaticano 2006, s. 147–176.

¹⁵ Tamże, s. [100].

W *editio typica Missale Romanum* Pawła VI, a w konsekwencji także w Mszału rzymskim dla diecezji polskich, został umieszczony formularz eucharystyczny za papieża¹⁶, umiejscowiony między mszalnymi tekstami, do-

¹⁶ *Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Editio typica tertia, Città del Vaticano 2002, s. 1081–1082. *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 117–119. Poniżej zostaje przedstawiona łacińska i polska wersja językowa formularza dla celebracji eucharystycznej za papieża.

Ant. ad introitum Mt 16,18-19

Tu es Petrus, et super hanc petram
aëdificábo

Ecclësiám meam, et portæ inferi non
prævalébunt advërsus eam, et tibi dabo
claves regni cælórum.

Collecta

Deus, qui providéntiæ tuæ consilio
super beátum Petrum, céteris Apóstolis
præpósitum, Ecclësiám tuam aëdificári
voluísti, réspice propítius ad Papam
nostrum N., et concéde, ut, quem Petri
constituísti successórem, pópulo tuo visibile
sit unitátis fidei et communiónis princípium
et fundaméntum. Per Dóminum.

Vel:

Deus, ómnium fidélium pastor et rector,
fámulum tuum N., quem pastórem Ecclësiæ
tuæ præesse voluísti, propítius réspice;
da ei, quæsumus, verbo et exémplo, quibus
præest proficere, ut ad vitam, una cum grege
sibi crédito, pervéniat sempitérnam. Per
Dóminum.

Vel:

Deus, qui in apóstoli Petri successióne
fámulum tuum N. elegísti totíus gregis esse
pastórem, supplicántem pópulum intuere
propítius, et præsta, ut, qui Christi vices
gerit in terris, fratres confirmet, et omnis
Ecclësia cum ipso commúnicet in vínculo
unitátis, amóris et pacis, quátenus in te,
animárum pastóre, omnes veritatem et vitam
assequántur ætérmam. Per Dóminum.

Ant. na wejście Mt 16, 18-19

Ty jesteś Piotr czyli Skała i na tej Skale
zbuduję mój Kościół, a bramy piekielne
go nie przemogą. I Tobie dam klucze
Królestwa niebieskiego. (O. W. Alleluja)

Kolekta

Boże, Ty w swej opatrności uczyniłeś
świętego Piotra głową Apostołów i na nim
zbudowałeś swój Kościół, wejrzyj łaskawie
na papieża N., i spraw, aby ustanowiony
przez Ciebie następcą Piotra był dla Twojego
ludu widzialnym fundamentem jedności
wiary i bratniej miłości. Przez naszego
Pana...

Albo:

Boże, Pasterzu i Rządco wszystkich
wiernych, wejrzyj łaskawie na swojego sługę
N., którego ustanowiłeś pasterzem Twojego
Kościola, daj mu słowem i przykładem
przyczyniać się do dobra ludu, któremu
przewodzi, aby razem z nim doszedł
do życia wiecznego. Przez naszego Pana...

Albo:

Boże, Ty wybrałeś swojego sługę N., aby
jako następcą apostoła Piotra przewodził
całemu Kościołowi, wysłuchaj nasze
modlitwy i spraw, niech jako zastępca
Chrystusa na ziemi umacnia swoich braci,
a cały Kościół niech jednoczy się z nim
węzłami jedności, miłości i pokoju, aby
wszyscy znaleźli w Tobie, Pasterzu dusz,
prawdę i życie wieczne. Przez naszego Pana...

tyczącymi *życia Kościoła*¹⁷. Zgodnie z zaleceniem powyższą mszę świętą można celebrować „w szatach koloru białego w rocznicę wyboru papieża tam, gdzie odbywają się specjalne uroczystości”¹⁸, wyjąwszy jednak dni, zastrzeżone dla celebracji własnych. Jednakże w tytule formularza mszał wyraźnie podkreśla, iż omawiana msza święta winna być celebrowana *zwłaszcza (praesertim) w rocznicę wyboru*¹⁹. Przytoczone rubryki jakkolwiek jednoznacznie wskazują na okoliczności celebracji *mszy za papieża*, ostatecznie nie wzbraniają użycia tego formularza w innym kontekście.

Omawiane teksty mszalne to *antyfona na wejście*, przytaczająca słowa Chrystusa po wyznaniu Piotra pod Cezareą Filipową (Mt 16, 18–19), trzy *kolekty do wyboru*, *modlitwa nad darami*, *antyfona na Komunię*, będąca fragmentem dialogu Chrystusa z Piotrem po zmartwychwstaniu, gdy Apostoł otrzymuje władzę pasterską (zob. J 21, 15. 17), wreszcie *modlitwa po Komunii*.

Super oblata

Oblátis, quæsumus, Dómine, placáre munéribus, et Ecclésiám tuam sanctam, una cum Papa nostro N., quem ipsi constituísti pastórem, assídua protectióne gubérna. Per Christum.

Ant. ad communionem Jn 21, 15. 17

Simon Ioánnis, dilígis me plus his?
Dómine, tu ómnia nosti; tu scis, Dómine, quia amo te.

Post communionem

Mensæ cælestis partícipes effécti, súpplices te, Dómine, deprecámur, ut, huius virtúte mystérii, Ecclésiám tuam in unitáte et caritáte confírmes, et fámulum tuum N., cui pastorále munus tradidísti, una cum commísso sibi grege salves semper et múnias. Per Christum.

Modlitwa nad darami

Wszchemogący Boże, przyjmij dary, które złożyliśmy na eucharystyczną Ofiarę, otaczaj nieustanną opieką Kościół święty razem z naszym papieżem N., którego ustanowiłeś jego pasterzem. Przez Chrystusa...

Antyfona na komunię Por. J 21, 15. 17

Jezus rzekł do Piotra: Szymonie, synu Jana, czy miłujesz Mnie więcej aniżeli ci Mnie miłują? Odpowiedział Mu Piotr: Panie, Ty wiesz wszystko, Ty wiesz, że Cię kocham (O. W. Alleluja)

Modlitwa po komunii

Posileni na Uczcie eucharystycznej pokornie błagamy Cię, Boże, abyś przez ten Sakrament umacniał wiarę i jedność Kościoła, i ochraniał swojego sługę, papieża N., razem z ludem powierzonym jego pasterskiej trosce. Przez Chrystusa...

¹⁷ Por. M. Augé, *Messe e orazioni per varie necessità*, [w:] *Il Messale Romano del Vaticano II*, a cura di autori vari, t. 2, Leumann (Torino) 1981, s. 399n.

¹⁸ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 117”.

¹⁹ Tamże.

Ponieważ wśród tekstów nie została wyraźnie wskazana modlitwa *prefacji*, stąd podczas Modlitwy eucharystycznej celebrans winien użyć prefacji okresowej.

Odnosnie do lektur biblijnych analizowanej liturgii, 7 tom lekcjonarza odsyła do czytań wspólnych o pasterzach²⁰, zamieszczonych w tomie 6²¹. Spośród proponowanych lektur osobę i misję apostoła Piotra uwypuklają następujące fragmenty ewangeliczne: wyznanie Piotra pod Cezareą Filipową (nr 122 – Mt 16, 13–19), powołanie Piotra razem z innymi uczniami (nr 125 – Mk 1, 14–20), cudowny połów ryb (nr 127 – Łk 5, 1–11) przekazanie Piotrowi władzy pasterskiej (nr 132 – J 21, 15–17). Ponadto wśród wspólnych tekstów o pasterzach jest też fragment Pierwszego Listu św. Piotra jako propozycja drugiego czytania mszalnego (nr 120 – 1 P 5, 1–4).

Aby przedstawić teologiczne przesłanie liturgicznego formularza przeznaczonego dla celebracji eucharystycznej *pro Papa*, nie potrzeba – wydaje się – zbytniej wnikliwości hermeneutycznej. Już treść lektur ewangelicznych wyraźnie ukazuje osobę apostoła Piotra, dzięki czemu uczestnicy celebracji mogą rozpoznać w jego powołaniu i urzędzie misję i zadanie obecnego papieża. Oprócz tego, ogólnie rzecz ujmując, należy zaznaczyć, że również euchologiczne formuły danego formularza mają swoją głęboką wymowę teologiczną: ich treść ma ewidentne pochodzenie biblijne oraz bezpośrednio odzwierciedla nauczanie Kościoła na temat roli i misji papieża we wspólnocie ludzi wierzących.

Na uwagę, poza tekstami wspomnianych *antyfon* mszalnych, zasługuje przede wszystkim treść *kolekt* skierowanych do Boga Ojca. Pierwsza z proponowanych oracji wprawdzie ukazuje św. Piotra jako głowę apostołów, na którym został zbudowany Kościół, następnie zawiera prośbę za papieża, którego wyraźnie nazywa „następcą Piotra”, aby „był widzialnym fundamentem jedności wiary i bratniej miłości”. Druga z *kolekt*, obecna już w *Missale Romanum Tridentinum*, nazywa Boga „Pasterzem i Rządcą wszystkich wiernych”. Ponieważ to Pan Bóg ustanowił „swojego sługę” pasterzem

²⁰ *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Lekcjonarz mszalny*, t. 7, *Czytania w Mszach obrzędowych okolicznościowych wotywnych*, Poznań–Warszawa 1977, s. 219. Według rubryk Lekcjonarza proponowane czytania używa się we mszy świętej „za papieża, biskupa lub kapłana, zwłaszcza w rocznicę ich święceń albo wyboru”.

²¹ *Mszał rzymski dla diecezji polskich. Lekcjonarz mszalny*, t. 6, *Czytania w Mszach o świętych*, Poznań 2004, s. 114*–156*, nr 96–132.

swojego Kościoła, innymi słowy kierujący Kościołem papież uczestniczy w pasterzowaniu samego Boga, dlatego modlący się proszą, aby mógł „słowem i przykładem przyczyniać się do dobra ludu, któremu przewodzi, aby razem z nim doszedł do życia wiecznego”. Wreszcie w trzeciej *kolekcie* jest wprost powiedziane, że Bóg wybrał „swojego sługę, aby jako następca apostoła Piotra przewodził całemu Kościołowi”. Ta sama modlitwa tytułuje papieża „zastępcą Chrystusa na ziemi”, stąd jako takiego wierni polecają go Bogu, aby „umacniał swoich braci”, „a cały Kościół niech jednoczy się z nim węzłami jedności, miłości i pokoju”. Na koniec oracja nazywa Boga Pasterzem dusz, w którym, dzięki zaangażowaniu papieża i Kościoła, oby „wszyscy znaleźli prawdę i życie wieczne”. Wszystkie trzy oracje mają konkluzję w formie trynitarnej.

W *modlitwie nad darami*, w odróżnieniu od kolekt, papież jest nazywany „naszym”. Przewodniczący zgromadzenia, oprócz prośby o przyjęcie darów ofiarnych, prosi także Boga o opiekę nad Kościołem i nad papieżem, który został ustanowiony jego pasterzem. Z kolei w *oracji po Komunii* modlący się upraszają wiarę i jedność dla Kościoła oraz opiekę dla papieża „razem z ludem powierzonym jego pasterskiej trosce”.

Nie jest też bez znaczenia, że we wszystkich przytoczonych tekstach eucharystycznych celebrans wymienia imię aktualnego papieża. W ten sposób, podczas celebracji mszy świętej *za papieża* teksty liturgiczne nie tylko przytaczają biblijne fragmenty, traktujące o roli Piotra w Kościele oraz o jego relacji względem Chrystusa i Kościoła, ale też ewidentnie aktualizują je w odniesieniu do aktualnego jego następcy.

Modlitwy eucharystyczne

Komemoracja osoby papieża w Modlitwie eucharystycznej od samego początku była dokonywana w kontekście wstawienniczej modlitwy za Kościół, gdyż koncepcja Kościoła w liturgii rzymskiej nigdy nie była traktowana w oderwaniu od jego widzialnej głowy²². Począwszy od VI wieku wspomnianie osoby papieża w Modlitwie eucharystycznej było już stałą praktyką w Kościele zachodnim²³. Według papieża Pelagiusza I (556–561) opuszczenie

²² Zob. M. Righetti, *Storia liturgica*, t. 3, Milano 1998, s. 371. Zob. ponadto D. Barsotti, *Il Mistero Cristiano dell'Anno Liturgico*, Firenze 1956, s. 369–370.

²³ Zob. A. I. Jungmann, *Missarum Sollemnia*, t. 2, Torino 1963, s. 121.

w świętej celebracji jego imienia oznacza oderwanie się od jedności z Kościołem katolickim²⁴. Nie ulega zatem żadnej wątpliwości, że wspomnianie podczas Eucharystii biskupa Rzymu, na którym spoczywa odpowiedzialność urzędu zwierzchnictwa i troski o Kościół na całym świecie, zawsze było dowodem jedności wyznawców Chrystusa oraz wyrazem ich wiary w widzialny osobowy zwornik boskiej instytucji Kościoła.

Na przestrzeni dziejów ponadto, w czasie celebracji mszalnej „do imienia papieża nie dodawano nigdy liczby porządkowej, ukazującej który z rzędu papież nosi jego imię”²⁵. Wybrane imię, noszone przez kolejnych papieży, pozostaje własnym imieniem następnych biskupów Rzymu, jedynie ich przyporządkowanie historyczne domaga się umieszczenia obok imienia papieża liczby porządkowej.

Poniżej zostanie przedstawione, jak w poszczególnych Modlitwach eucharystycznych [dalej w tekście: ME] polskiego wydania *Missale Romanum* Kościół modli się za papieża.

„*Składamy je Tobie przede wszystkim za Twój święty Kościół powszechny, razem z Twoim sługą, naszym Papieżem N.*” (I ME)²⁶

Modlitwa wstawiennicza za Kościół, znajdująca się na początku Kanonu rzymskiego podkreśla nade wszystko duchową troskę modlących się o wspólnotę Chrystusowych wiernych, „którzy wiernie strzegą wiary katolickiej i apostołskiej”. Według A. I. Jungmanna modlitwa za cały Kościół była szczególnie droga chrześcijanom starożytnym²⁷, dlatego też każdorazową celebrację Eucharystii od początku składano „przede wszystkim” (*in primis*) za całą eklezyjalną społeczność²⁸. Ponieważ Ofiarę eucharystyczną należy składać w łączności z Kościołem²⁹, stąd tuż po słowach prośby o „przyjęcie” i „pobłogosławienie” darów ofiarnych, celebrans wygłasza modlitwę wstawienniczą za Kościół. Wspomniany wyżej Jungmann twierdzi, że owe

²⁴ Zob. M. Righetti, *Storia liturgica*, dz. cyt., s. 371. Tenże autor przytacza wypowiedź Ennodiusza z Pavii, według którego ominięcie imienia papieża podczas Eucharystii czyni z niej ofiarę niepełną i połowiczną. Zob. tamże.

²⁵ A. J. Nowowiejski, *Msza święta*, t. 1, Płock 1993, s. 818.

²⁶ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 303*.

²⁷ Zob. A. I. Jungmann, *Missarum Sollemnia*, dz. cyt., s. 119.

²⁸ Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, t. 1, Bologna 1991, s. 142.

²⁹ Por. S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, art. cyt., s. 320–321.

intercessionones wywodzą się z *orationes sollemnes*, celebrowanych w liturgii wielkopiątkowej³⁰.

Według tekstu wspólnota eucharystyczna celebrowa liturgię mszalną ze świadomością zjednoczenia z kościelną hierarchią („razem z” – *una cum*), na czele której stoi papież („Twój [Boga] sługa” – *famulus tuus*). W ten sposób modlący się wyrażają zarówno swoją wiarę, jak i przekonanie, że Bóg kieruje swoim Kościołem przez papieża i kolegium biskupów (zob. KKK 869). Ponadto, zgodnie z treścią modlitwy, papież, miejscowy biskup oraz pozostali wierni są traktowani przez orantów jako współcelebrujący Ofiarę eucharystyczną.

Omawiany tekst modlitwy „przenika troska o jedność Kościoła”³¹, stąd też zrozumiała i zasadna pozostaje komemoracja osoby papieża, któremu w całym Kościele powszechnym zostały powierzone zachowanie i obrona prawdziwej wiary (por. Łk 22, 32)³². Papież oraz zjednoczeni z nim biskupi stoją na straży jednej wiary, przekazanej przez apostołów, wspólnie celebrowa liturgię, poprzez sukcesję apostolską odpowiadają za jedność i zgodę wyznawców Chrystusa (zob. KKK 815). Poczucie odpowiedzialności za społeczność Kościoła słusznie zatem ukształtowało w Chrystusowych wyznawcach postawę obowiązku modlitewnej troski za najwyższego pasterza dusz, wyrażonej zwłaszcza w samym centrum eucharystycznych obrzędów.

„Spraw, aby lud Twój wzrastał w miłości
razem z naszym Papieżem N.” (II ME)³³

W modlitwie wstawienniczej *pro vivis II ME* zgromadzenie liturgiczne modli się za Kościół „na całej ziemi”, polecając go Bożej „pamięci”, oraz prosi Boga, aby Jego „lud”, czyli Kościół „wzrastał w miłości” (*ut eam in caritate perficias*). Oba wymienione fragmenty modlitwy mają swoje źródło w starożytności chrześcijańskiej: pierwszy pochodzi z aleksandryjskiej anafory św. Marka Ewangelisty, drugi zaś z *Didache*³⁴.

³⁰ Zob. A. I. Jungmann, *Missarum Sollemnia*, dz. cyt., s. 118–119.

³¹ S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, art. cyt., s. 320.

³² Por. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 144.

³³ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 318*.

³⁴ Zob. M. Kunzler, „*Mistero della fede*”. *Introduzione alla celebrazione eucaristica*, Pregassona (Lugano) 2003, s. 187; A. Hänggi, I. Pahl, *Prex eucharistica*, Fribourg Suisse 1968, s. 67, 102.

Modlitewne orędownictwo za Kościół w tej *prex eucharistica* jest ściśle związane z prośbą za papieża: „razem z naszym Papieżem N.” (*una cum Papa nostro N.*)³⁵. Podobnie jak w przypadku I ME, także i w tej anaforsze celebrujący Eucharystię wyrażają swoją łączność ze stróżem jedności Kościoła: doskonalenie się Kościoła „w miłości” realizuje się poprzez więź z osobą i urzędem papieża, reprezentującego Chrystusa wobec Jego wyznawców na całej ziemi (zob. κκκ 879; 862). Źródłem miłości jest Pan Bóg, On też daje duchowy wzrost swoim wiernym (zob. 1 Kor 3, 4–8), trwającym w eklezjalnej wspólnoty z wybranym dla nich papieżem³⁶, aby „żyjąc prawdziwie w miłości” skutecznie wzrastali ku Chrystusowi (zob. Ef 4, 15–16).

Analizowana prośba ma wyraźny aspekt hierarchiczny, w porównaniu bowiem z Kanonem rzymskim, gdzie oprócz przedstawicieli rządzących Kościołem wymienia się wszystkich zatroskanych o wiarę katolicką, w tym także świeckich³⁷, w II ME słowa *intercessiones* obejmują nade wszystko duchowieństwo, ukazane strukturalnie w porządku zstępującym. Pomimo to, tekst podkreśla również wyraźną korelację między ludem Bożym a pełniącymi urzędy kościelne³⁸.

„Utwierdź w wierze i miłości Twój Kościół pielgrzymujący na ziemi;
a więc Twojego sługę, naszego Papieża N.” (III ME)³⁹

Trzecia Modlitwa eucharystyczna przedstawia Kościół *in statu viae*⁴⁰, który trwa „wśród prześladowań świata i pocieszeń Boga” i będąc na ziemskim wygnaniu, „pragnie połączenia się z Królem swoim w chwale” (κκκ 769). Dla ludzi wierzących doczesny wymiar Kościoła nabiera szczególnego znaczenia w kontekście celebracji Eucharystii: ona „podtrzymuje siły w cza-

³⁵ Powyższy tekst ma swoje źródło w Kanonie rzymskim. Zob. M. Kunzler, „*Mistero della fede*”. *Introduzione alla celebrazione eucaristica*, dz. cyt., s. 187.

³⁶ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 135 (wezwanie modlitwy powszechnej za papieża w liturgii Wielkiego Piątku).

³⁷ Zob. A. I. Jungmann, *Missarum Sollemnia*, dz. cyt., s. 121–122. Por. S. Czerwik, *Modlitwa eucharystyczna*, art. cyt., s. 320.

³⁸ Zob. A. Adam, *La celebrazione eucaristica*, Brescia 1997, s. 110.

³⁹ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 325*.

⁴⁰ Według M. Kunzlera źródłowym tekstem omawianego fragmentu ME jest nauczanie św. Augustyna. Zob. M. Kunzler, „*Mistero della fede*”. *Introduzione alla celebrazione eucaristica*, dz. cyt., s. 192.

sie ziemskiej pielgrzymki, budzi pragnienie życia wiecznego i już teraz jednoczy z Chrystusem siedzącym po prawicy Ojca⁴¹. Warunkami skutecznego oddziaływania sakramentalnej obecności Chrystusa pozostają wiara i wzajemna miłość Jego wyznawców, zjednoczonych we wspólnocie Kościoła. Dlatego też zgromadzeni na liturgii polecają miłosiernemu Ojcu wszystkich „rozproszonych po całym świecie”, by ich jako „swoje dzieci” zjednoczył ze sobą⁴².

W omawianym tekście prośba o umocnienie wiary i miłości dotyczy zarówno całego Kościoła w jego wieloaspektowości oraz różnorodności, jak też odnosi się do pełniących w Kościele „władze świętą” (κκ 18), poczynszony od osoby papieża – „Twojego [Boga] sługi” (*famulo Tuo*). W odróżnieniu od wersji oryginalnej, gdzie tuż po modlitwie za Kościół następuje przyimek *cum*, tekst polski zawiera najpierw średnik, a potem spójnik wynikowy *więc*. Dla wymienianego zatem papieża, a po nim dla biskupa miejsca razem z „wszystkimi biskupami świata i duchowieństwem”, jako dla wiodących członków Kościoła, zgromadzeni na Eucharystii wypraszają trwałą wiarę i miłość. W ten sposób, tak wobec papieża, jak i biskupów, na nowo zostaje zaktualizowana przedstawiona niegdyś przez apostołów prośba o przymnożenie im wiary (zob. Łk 17, 7), aby trwając w miłości między sobą (por. J 17, 11), każdy z nich, a zwłaszcza papież – „pasterz wszystkich wiernych”⁴³, mógł skutecznie prowadzić Kościół na ziemi ku pełni zbawienia.

*„Pamiętaj, Boże, o wszystkich, za których składamy tę Ofiarę:
przede wszystkim o Twoim słudze, naszym Papieżu N.” (IV ME)⁴⁴*

Mysłą przewodnią IV ME jest historia zbawienia, w centrum której znajduje się zbawcze misterium Chrystusa⁴⁵. Zgodnie z treścią *prefacji własnej*⁴⁶ tejże anafory, „Jego dzieło na świecie” dalej realizuje Duch Święty: On też

⁴¹ *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, dz. cyt., s. 102, nr 294.

⁴² Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 250.

⁴³ Sobór Watykański II, Dekret *Christus Dominus*, 2.

⁴⁴ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 332*.

⁴⁵ Por. E. Mazza, *La celebrazione eucaristica*, Bologna 2003, s. 261.

⁴⁶ „Czwarta Modlitwa eucharystyczna ma prefację niezmienną i podaje pełniejsze streszczenie dziejów zbawienia” (*Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, [w:] *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. [68], nr 365d).

„dopełnia wszelkiego uświęcenia”⁴⁷. Modlący się IV ME proszą zatem, aby wskutek działania Ducha Świętego „wszyscy biorący właściwy sobie udział w czynności liturgicznej” (por. KK 11) „zostali złączeni w jedno ciało i stali się w Chrystusie żywą ofiarą ku chwale [Boga]”⁴⁸.

Modlitwa wstawiennicza w omawianej ME opuszcza w tekście polskim łacińskie wprowadzenie *Nunc, ergo*, i bezpośrednio rozpoczyna się słowem *Pamiętaj*. Prośba zgromadzenia eucharystycznego zostaje przedstawiona najpierw w sposób ogólny i dotyczy „wszystkich, za których jest składana ta Ofiara”⁴⁹. Następnie modlitewny tekst wyszczególnia przedstawicieli hierarchii, kategorie osób, które uczestniczą w liturgii, oraz tych, którym eucharystyczna celebracja przyniesie duchowe dobro.

W pierwszym rzędzie (*in primis*) oranci polecają Bogu osobę papieża – „o Twoim słudze, naszym Papieżu N.” (*famuli tui Papae nostri N.*). Pomińmo iż w modlitwie wstawienniczej wyraz *Kościół* nie występuje, to i tak wstawiennictwo modlących się wyraźnie obejmuje widzialną głowę całego Kościoła i jej osoba jest pierwszą, za którą zgromadzenie eucharystyczne celebryje zbawienną Ofiarę. Prymat papieża jest tu ukazany nie tylko w odniesieniu do biskupów i niższego duchowieństwa, ale również w relacji do „całego Twojego ludu” (zob. 1 P 2, 10), stanowiąc ponadto jasny punkt odniesienia dla tych, „którzy szczerym sercem Ciebie [Boga] szukają”. Jako że w analizowanej modlitwie streszczają się dzieje zbawienia, przywołane w niej osoba i urząd papieża pozostają na służbie niebiańskiego królestwa Chrystusa, już obecnego w Jego Kościele (zob. KKK 671).

⁴⁷ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 329*.

⁴⁸ Na temat prośby o jedność w IV ME zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 285–290.

⁴⁹ W tym fragmencie ME można dostrzec analogię z grecką anaforą św. Jakuba. Zob. A. Hänggi, I. Pahl, *Prex eucharistica*, dz. cyt., s. 67, 102.

- A. „Umacniaj w jedności wszystkich wezwanych do Twojego stołu:
a więc naszego Papieża N.” (v/A ME)⁵⁰;
- B. „Błogosław naszego Papieża N.” (v/B ME)⁵¹;
- C. „Uczyń nas doskonałymi w wierze i miłości w jedności
z naszym Papieżem N.” (v/C ME)⁵²;
- D. „Umocnij więź jedności [...] między biskupami
i naszym Papieżem N.” (v/D ME)⁵³

Piąta Modlitwa eucharystyczna, zredagowana w Kościele szwajcarskim⁵⁴, oprócz niezmiennych tekstów anafory zawiera również cztery prefacje do wyboru (A, B, C, D) i konsekwentnie bliskie im treściowo cztery formuły *intercessionones* za Kościół⁵⁵. Tematyka tych wariantów tekstowych sprowadza się do idei ukierunkowanej ku niebu pielgrzymki, drogi⁵⁶, na której ludziom wierzącym stale towarzyszy Chrystus – „Droga, Prawda i Życie”⁵⁷ (zob. J 14, 6). Publiczne wspomnienie osoby papieża w v ME zostało wkomponowane w treściowo odmienne modlitwy wstawiennicze, recytowane przez celebransa po konsekracji.

Modlitewny tekst v/A ME przedstawia papieża w kontekście „wszystkich wezwanych do Twojego stołu”: wymieniony jako pierwszy, przewodzi wyświęconym oraz „całemu ludowi chrześcijańskiemu”. Dla tych stanów Kościoła modlący się proszą o umocnienie w jedności, by postępując „w wierze i miłości”, były dla świata znakiem chrześcijańskiego optymizmu.

Wariant B v ME umożliwia orantom wypowiedzenie krótkiej prośby o Boże błogosławieństwo dla papieża. Ta sama prośba dotyczy biskupa miejsca oraz ludu; nie są zatem wyszczególniane inne urzędy kościelne. Dla wymienionych osób zgromadzenie liturgiczne przyzywa Bożego działania, poprzez

⁵⁰ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 340*.

⁵¹ Tamże.

⁵² Tamże, s. 341*.

⁵³ Tamże.

⁵⁴ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 233. Szerzej o v ME zob. J. Nowak, *Piąta Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Liturgia domus carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 146–163.

⁵⁵ Według przepisów, „modlitwa wstawiennicza za Kościół jest związana tematycznie z prefacją. Dlatego zawsze należy odmówić modlitwę oznaczoną tą samą literą, którą oznaczono prefację” (*Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 340*).

⁵⁶ Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 315–318.

⁵⁷ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 335*.

które Pan Bóg okazuje polecanym Jemu swoją szczególną łaskawość⁵⁸. Modlitwa wstawieniowa ponadto dotyczy „wszystkich dzieci Kościoła”, w tym także hierarchii, aby umocnieni Ciałem i Krwią Chrystusa, świadczyli o Nim wobec potrzebujących, a rozpoznając znaki czasu⁵⁹, ofiarnie służyli Ewangelii.

Treść eucharystycznej formuły *v/c* wyraźnie akcentuje zgromadzonych na Eucharystii, o czym świadczą używane w tekście wyrazy w pierwszej osobie liczby mnogiej. Modlący się proszą, aby byli „doskonałymi w wierze i miłości”⁶⁰, we wspólnocie z papieżem i lokalnym biskupem. Omawiany tekst nie zawiera więc bezpośredniej modlitwy za osobę papieża, lecz przedstawia go jako prawomocną ostoję eklezjalnej jedności. Pod jego przewodnictwem – jak dalej brzmią słowa modlitwy – „Kościół [niech] będzie żywym świadectwem prawdy i wolności, sprawiedliwości i pokoju”⁶¹.

Wreszcie w wersji *v/D ME* zgromadzenie eucharystyczne modli się o jedność Kościoła, który winien odnowić się „w świetle Ewangelii”⁶². Prośba o jedność dotyczy wszystkich członków Kościoła, przedstawionych zgodnie z jego piramidalną strukturą w porządku wstępującym, na czele której stoi papież – widzialna głowa i pasterz Kościoła. Godny podkreślenia pozostaje też sposób ukazania Ludu Bożego w jego hierarchicznej strukturze. Wpierw oranci modlą się, aby została umocniona „wieź jedności” pomiędzy „wiernymi i kapłanami”, prezbiterzy bowiem podejmują bezpośrednią duszpasterską troskę nad powierzonymi im wiernymi. Dalej prośba zgromadzenia dotyczy jedności między kapłanami i biskupem miejsca, powołanymi i wyświęconymi, „aby w imieniu Chrystusa sprawowali publicznie, dla ludzi, urząd kapłański”⁶³. Prezbiterzy jako pomocnicy i doradcy biskupa⁶⁴ spełniają swoje apostołskie posłannictwo w podporządkowaniu biskupowi diecezjalnemu. W końcu, modlitwa o wspólnotową łączność eklezjalną obejmuje wszystkich biskupów i papieża, odzwierciedlając w ten sposób hierarchiczną strukturę Kościoła. I tak zostaje potwierdzone, że „Kolegium Biskupów, którego głową jest Papież a członkami biskupi na mocy sakramentalnej konsekracji

⁵⁸ Por. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 170.

⁵⁹ Na temat „znaków czasu” zob. J. Kupczak, *Debata na temat teologii „znaków czasu” (signa temporum) w czasie Drugiego Soboru Watykańskiego*, „Studia Loviciensia” 15 (2013), s. 225–243.

⁶⁰ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 341*.

⁶¹ Tamże.

⁶² Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 319.

⁶³ Sobór Watykański II, Dekret *Presbyterorum ordinis*, 2.

⁶⁴ *Kodeks prawa kanonicznego* [dalej: KPK] Poznań 1984, kan. 384.

oraz hierarchicznej wspólnoty z głową Kolegium i członkami [...] stanowi podmiot najwyższej i pełnej władzy nad całym Kościołem” (KPK, kan. 336). Jedność członków wszystkich hierarchicznych szczebli eklezjalnej wspólnoty, o którą zgromadzeni proszą zwłaszcza w tej wersji V ME, skutecznie pomaga Kościołowi być dla świata niezaprzeczalnym „znakiem przyszłej jedności i pokoju”.

Wiodącym motywem analizowanej ME pozostaje prawda, że Kościół jest nieustannie w drodze, dlatego zanim nadejdą czasy ostateczne i definitywnie wypełni się eschatologiczne dążenie wierzących, wyświęceni szafarze na czele i w łączności z papieżem „służą braciom swoim, aby wszyscy, którzy są z Ludu Bożego [...] osiągnęli zbawienie” (KK 18).

- A. „Zachowaj nas wszystkich w jednej wierze i miłości z naszym Papieżem N.” (I METP)⁶⁵;
 B. „Duch, który umacnia miłość, niech nas zachowa w jedności z naszym Papieżem N.” (II METP)⁶⁶

Modlitwy eucharystyczne o tajemnicy pojednania [METP] powstały w związku z obchodem Roku Świętego w 1975 roku, stąd ich przewodnią tematyka teologiczna dotyczy duchowego nawrócenia oraz pojednania z Bogiem i braćmi we wspólnocie Kościoła⁶⁷. W tej perspektywie należy też interpretować *intercessionones* obu modlitw, tak jak celebrowana eucharystyczna pozostaje niepowtarzalnym wyrazem braterskiej zgody wiernych i ich jedności z Bogiem.

Modlitwa wstawiennicza I METP treściowo pozostaje ściśle złączona z jej epiklezą komunijną, w której zgromadzenie liturgiczne, a *de facto* Kościół, jest określone jako „rodzina” Boga: oranci proszą o możliwość przecięcia podziałów i niezgody, aby stać się „jednym ciałem”. „Jedna wiara i miłość” są przedmiotem dalszej modlitwy zgromadzenia, obejmującej również papieża i biskupa miejsca. Wspólna i jedna wiara, wyznawana w miłującej się wspólnocie Kościoła ziemskiego, na czele z papieżem,

⁶⁵ *Mszal rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 346*.

⁶⁶ Tamże, s. 351*.

⁶⁷ Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 295; B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 234.

umożliwia uczestnictwo w niebiańskim dziedzictwie świętych w domu Ojca (zob. J 14, 2).

W II METP modlitwa za Kościół „wskazuje na Ducha Świętego jako umacniającego miłość, zachowującego w jedności”⁶⁸. Celebrujący mszę świętą proszą więc Ducha Świętego, by ich zachował w jedności z kościelną hierarchią, począwszy od papieża, oraz z „całym ludem chrześcijańskim”. W dniu Pięćdziesiątnicy Duch Święty zstąpił na uczniów Jezusa (zob. Dz 2, 1–13), „w początkach Kościoła dał wszystkim narodom poznać prawdziwego Boga i zjednoczył różne języki w wyznawaniu tej samej wiary”⁶⁹. Teraz Duch Święty, uobecniający w Eucharystii misterium Chrystusa, jest upraszany przez orantów, by utrzymywał ich w komunii ze wszystkimi stanami Kościoła (por. KKK 747).

„*Modlimy się do Ciebie z całym Kościołem, z naszym Papieżem N.*” (I MEDZ)⁷⁰;

„*Aby w Twoim Kościele coraz bardziej byli zjednoczeni z Tobą,*

z naszym Papieżem N.” (II MEDZ)⁷¹;

„*Pamiętaj, Boże, o naszym Papieżu N.*” (III MEDZ)⁷²

Odrębne Modlitwy eucharystyczne z udziałem dzieci (*pro Missis cum pueris*) są konsekwencją współczesnej duszpasterskiej troski Kościoła⁷³. Opracowane w stylu prostym i komunikatywnym, przy jednoczesnym wyzbyciu się „niebezpieczeństwa infantylności”⁷⁴, powinny służyć dzieciom w ich głębszemu rozumieniu tajemnicy Eucharystii. *Intercessiones* wymienionych Modlitw eucharystycznych, podobnie jak w pozostałych ME, dotyczą wspólnoty Kościoła⁷⁵. Gdy chodzi o ich lokalizację w poszczególnych tekstach, to wyjątek w tym względzie stanowi I MEDZ, gdzie prośba za Kościół znajduje się w części poprzedzającej aklamację *Sanctus*.

⁶⁸ B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 236.

⁶⁹ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 161* (prefacja o Zesłaniu Ducha Świętego).

⁷⁰ Tamże, s. 356*.

⁷¹ Tamże, s. 361*.

⁷² Tamże, s. 366*.

⁷³ Zob. A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1997, s. 472–476.

⁷⁴ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 353*, rubryki nr 6.

⁷⁵ Należy konsekwentnie zauważyć, że jedynie III MEDZ nie posiada modlitwy wstawienniczej za zmarłych.

Modlący się I MEDZ zwracają się do Boga wraz „z całym Kościołem, naszym Papieżem N.”, biskupem miejsca, „z naszymi księżmi i rodzicami”. Zgromadzeni na celebracji – zgodnie z tekstem – są też zjednoczeni ze wspólnotą świętych w niebie, co z kolei ukazuje i objawia Kościół jako zgromadzenie ziemsko-niebiańskie⁷⁶.

W II MEDZ modlitwa wstawiennicza za Kościół doczesny została ściśle połączona z modlitwą epiklezy komunijnej. Prośba o Ducha miłości dla wszystkich uczestników mszy świętej zawiera także modlitwę o ich coraz większe zjednoczenie z Bogiem, z kościelną hierarchią na czele z papieżem oraz z tymi, którzy trują się dla Ludu Bożego: owa wzrastająca integracja winna dokonywać się we wspólnocie Kościoła. Godny odnotowania pozostaje fakt, że upraszane zjednoczenie z papieżem i biskupami następuje tuż po prośbie o zjednoczenie z samym Bogiem. Uczestnicy liturgii zatem po raz kolejny uświadamiają sobie, że Kościół ziemski wraz z jego przełożonymi „jest na tym świecie znakiem i narzędziem jedności Boga i ludzi” (KKK 780).

Trzecia anafora z udziałem dzieci jakkolwiek posiada dwa dodatkowe embolizmy w modlitwie wstawienniczej, jednak gdy chodzi o komemoracje kościelnej hierarchii, jej tekst jest dość skondensowany i w swej treści przypomina nieco IV ME. Uczestnicy liturgii polecają Bogu osobę papieża, miejscowego biskupa, biskupów i kapłanów. Chociaż analizowana MEDZ została opracowana raczej dla dzieci starszych⁷⁷, ostatecznie ograniczono się w niej do zwięzłej oracji za poszczególne stany Kościoła.

Modlitwa za Kościół w czasie każdej Modlitwy eucharystycznej jest konsekwencją istotowego zespolenia Mistycznego Ciała z dynamizmem i skutecznością Ofiary Chrystusa⁷⁸. Dlatego też publiczna modlitwa za papieża lub wspólna prośba o trwanie z nim w jedności, wypowiedziane przez uczestników Eucharystii, potwierdzają ich wiarę w Kościół powszechny, gdzie *ministerium Petrinum*, mające na celu „budowanie Ciała Chrystusowego” (por. Ef 4, 12), jest spełnianiem posłannictwa samego Boga (por. 2 Kor 5, 20).

Komemoracja osoby papieża podczas Modlitwy eucharystycznej wiąże się także, jakkolwiek *implicite*, z treścią niedzielnej i świątecznych

⁷⁶ Zob. E. Mazza, *Le odierne preghiere eucaristiche*, dz. cyt., s. 332.

⁷⁷ Zob. B. Nadolski, *Liturgika*, dz. cyt., s. 239.

⁷⁸ Por. M. Kunzler, „Mistero della fede”. *Introduzione alla celebrazione eucaristica*, dz. cyt., s. 181.

embolizmów *Postsanctus*, obecnych w pierwszych trzech Modlitwach eucharystycznych Mszału rzymskiego dla diecezji polskich⁷⁹. Wszystkie piętnaście „wspomnień tajemnicy dnia” zawiera modlitewną formułę „zjednoczeni z całym Kościołem”, która uświadamia celebrującym określoną tajemnicę zbawienia ich eklezjalne zespolenie ze wspólnotą Kościoła powszechnego⁸⁰. Z przytoczonych słów, wypowiedzianych przez celebransa podczas Eucharystii, wyłania się osoba widzialnej głowy Kościoła. Zgromadzenie eucharystyczne nie tylko skutecznia wspólnotowy wymiar celebracji wobec poszczególnych jej uczestników, ale ową wspólnotowość wyraźnie rozszerza na eucharystyczną łączność wiary i modlitwy z Kościołem na całym świecie, pozostając zwłaszcza w zjednoczeniu z jego najwyższym pasterzem.

Wzwanie modlitwy wiernych

Na wyraźne zarządzenie II Soboru Watykańskiego (1962–1965), aby podczas celebracji eucharystycznej z udziałem wiernych „odbywały się modlitwy za Kościół święty, za tych, którzy nami rządzą, za tych, którzy znajdują się w różnych potrzebach, oraz za wszystkich ludzi i o zbawienie całego świata” (KL 53), do mszalnego *Ordo* ponownie wprowadzono modlitwę powszechną. Decyzja przywrócenia modlitwy wiernych w liturgii mszy świętej spotkała się „z dużą akceptacją”⁸¹, jednakże konieczne w tym względzie okazały się wytyczne Stolicy Apostolskiej, przekazane przez *Consilium*, czyli *Radę do wykonania Konstytucji o liturgii świętej* w publikacji zatytułowanej *De oratione communi seu fidelium: natura, momentum ac structura, criteria atque specimina caetibus territorialibus Episcoporum proposita*⁸². Powyższy dokument, oprócz opracowania historycznego, przedstawienia roli, struktury i form tego typu modlitw, wyjaśnił również, jakie treści bądź wezwania winny wyrażać poszczególne grupy modlitewnych intencji.

⁷⁹ *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 304*–306*; 313*–316*; 320*–322*.

⁸⁰ Szerzej na temat embolizmów w Modlitwach eucharystycznych zob. J. Szczych, *Embolizmy Postsanctus w Modlitwach eucharystycznych Mszału rzymskiego dla diecezji polskich*, „Anamnesis” 78 (2014), s. 41–73.

⁸¹ P. Kulbacki, *Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 57 (2010), s. 141.

⁸² *Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia, De oratione communi seu fidelium. Natura, momentum ac structura. Criteria atque specimina Caetibus territorialibus Episcoporum proposita*, Città del Vaticano 1966.

Zgodnie z ustalonymi zasadami, podanymi także w *Ogólnym wprowadzeniu* do Mszału rzymskiego⁸³, pierwsza intencja modlitwy wiernych, ta mianowicie dotycząca potrzeb Kościoła, winna zawierać jedną z następujących próśb: za papieża, biskupów i pasterzy Kościoła, w intencji misji, o zjednoczenie chrześcijan, za powołania do służby w Kościele itd.⁸⁴. Modlitwa w intencji potrzeb Kościoła powszechnego, określona dokładnie i przejrzyście, dotyczy w pierwszym rzędzie odpowiedzialnych za eklezjalną wspólnotę. Wyszczególniona w tym wezwaniu jest osoba papieża, tak jak modlitwa za widzialną głowę Kościoła obejmuje nie tylko indywidualnie biskupa Rzymu jako osobę, ale dotyczy zwłaszcza wszelakich jego działań i wieloaspektowej posługi dla dobra Kościoła powszechnego, a nawet całej ludzkości. Papież bowiem, jako „ojciec i nauczyciel wszystkich chrześcijan”⁸⁵, wykonuje swą władzę apostołskiego pasterzowania nie tylko względem Kościoła, lecz troszczy się także „o głoszenie Ewangelii w całym świecie”⁸⁶, i stara się o skuteczenie „świętego planu pojednania wszystkich chrześcijan”⁸⁷.

Modlitewne wezwanie *pro Papa* lub w intencjach Ojca Świętego, które uczestnicy Eucharystii zanoszą podczas modlitwy powszechnej, stanowi uzasadnione świadectwo ich wiary w zbawcze posłannictwo Kościoła i jego pasterzy, co więcej, modląc się za papieża „całe zgromadzenie i każdy z jego uczestników «wychodzi» poza własne sprawy”⁸⁸ i modlitewną troską otacza bieżące sprawy Kościoła powszechnego. Polecanie Bogu *in primis* potrzeb Kościoła, w tym osoby papieża, ożywia także chrześcijańską solidarność

⁸³ Zob. *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, [w:] *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. [28], nr 69–71.

⁸⁴ Odnośnie do intencji pierwszej grupy modlitewnej tekst łaciński brzmi następująco: „pro necessitatibus universalis Ecclesiae, v. g. pro Papa, Episcopis et pastoribus Ecclesiae, re missionaria, unitate Christianorum, vocationibus sacerdotalibus et religiosis, etc.” (*Oratio universalis*, 656, [w:] *Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, a cura di R. Kaczynski, t. 1, Torino 1976, s. 240).

Na temat szczegółowej struktury modlitwy wiernych zob. także P. Maciaszek, *Pojęcie, struktura i teologiczny sens modlitwy powszechnej*, [w:] *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2010, s. 220–226.

⁸⁵ Zob. Sobór Watykański I (1870), Konstytucja dogmatyczna *Pastor aeternus*, 16, s. 919.

⁸⁶ Zob. Sobór Watykański II, Dekret *Ad gentes divinitus*, 29; zob. tamże, 6.

⁸⁷ Zob. Sobór Watykański II, Dekret *Unitatis redintegratio*, 24.

⁸⁸ Por. Z. Wójtowicz, *Modlitwa wiernych – znaczenie, przygotowanie i wykonanie*, [w:] *Liturgia słowa Bożego we Mszy świętej*, red. C. Krakowiak, Lublin 2011, s. 114.

orantów, będąc bowiem członkami wielkiej rodziny Chrystusowych wyznawców, do modlitwy wstawienniczej, wybrzmiałej tuż przed liturgią Ofiary, dołączają w czasie przygotowania darów eucharystycznych indywidualny dar ołtarza na rzecz wspólnoty lub potrzebujących.

Zakończenie

W pierwszych wiekach chrześcijaństwa sakrament Eucharystii był określany między innymi greckim terminem *synaxis*, co znaczyło święte zgromadzenie w celu sprawowania liturgii eucharystycznej albo samą celebracją⁸⁹. Przywołane starożytne określenie mszy świętej, które mocno podkreśla wspólnotowy wymiar tejże celebracji, uprzytomnia również, że „Ofiara eucharystyczna, chociaż celebrowana się ją zawsze we wspólnocie lokalnej, nigdy nie jest celebracją tej tylko wspólnoty: przyjmując eucharystyczną obecność Pana, wspólnota przyjmuje bowiem cały dar zbawienia i objawia się w ten sposób – mimo swej trwałej widzialnej «lokalności» – jako obraz i prawdziwa obecność jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego Kościoła”⁹⁰. Ponieważ „każda ważna celebracja Eucharystii wyraża powszechną komunie z *Piotrem* i z całym Kościołem”⁹¹, dlatego sprawowanie sakramentu Eucharystii nie może być przeżywane inaczej, jak tylko w duchu wspólnotowego zespolenia ludzi wierzących w jedność z papieżem, miejscowym biskupem, innymi duchownymi Kościoła oraz całym ludem odkupionym.

Dla uwydatnienia i podkreślenia jedności wiary i modlitwy we wspólnocie Kościoła, uczestnicy liturgii mszalnej publicznie modlą się również za papieża. W niniejszym opracowaniu zostało ukazane, jak przebiega komemoracja jego osoby podczas eucharystycznych obrzędów. Wpierw trzeba stwierdzić, że Kościół poleca Bogu następcę św. Piotra przede wszystkim w osobnym formularzu mszalnym *za papieża*. Zarówno jego teksty biblijne, jak i euchologijne mocno i dobitnie podkreślają urząd i zadanie Chrystusowego namiestnika, papież bowiem, przewodząc duchowieństwu i wiernym, stoi u steru Kościoła, strzeże jego jedności w wyraźnej perspektywie eschatologicznej.

⁸⁹ Zob. D. Mussone, *L'Eucaristia nel Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2002, s. 31.

⁹⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 39.

⁹¹ Tamże.

Jako że Eucharystia jest wyjątkowym wyrazem jedności Kościoła (*sacramentum unitatis*), modlitwa za Kościół powszechny i jego pasterzy ma miejsce w samym jej sercu⁹², tzn. podczas *intercessionones* Modlitwy eucharystycznej: to właśnie wtedy dokonuje się także przywołanie osoby papieża. Można zatem śmiało stwierdzić, że modlitwy wstawiennicze w Modlitwach eucharystycznych w sposób wyeksponowany ukazują Kościół w jego strukturze wewnętrznej⁹³. Zgromadzeni na Eucharystii publicznie polecają Bogu rządzących Jego Kościołem, wśród których papież, zawsze nazywany „naszym”, jest gwarantem zgodności modlitwy wspólnoty eklezjalnej z arcykapłańską modlitwą samego Chrystusa⁹⁴. Co więcej, wspomnianie papieża gwarantuje jedność liturgicznego zgromadzenia *in loco* z Kościołem powszechnym.

Temat osoby papieża w kontekście celebracji eucharystycznej łączy się także z czasem wakatu na Stolicy Piotrowej, kiedy to podczas Modlitwy eucharystycznej opuszcza się słowa komemorujące biskupa Rzymu. Zgodnie z tokiem wydarzeń wspólnota Kościoła powszechnego najpierw poleca miłosierdziu Boga zmarłego papieża⁹⁵, następnie zaś w modlitewnym zjednoczeniu prosi o wybór kolejnego następcy św. Piotra⁹⁶. Powyższe zagadnienie jednak stanowi inny przedmiot badawczy. Podobnie, w osobnym opracowaniu należałoby potraktować modlitwę za papieża w *preces* nieszpórów w liturgii godzin. Skoro modlitwa liturgią godzin „rozciąga na poszczególne pory dnia uwielbienie i dziękczynienie oraz wspomnienie tajemnic zbawienia”⁹⁷ urzeczywistniane w Eucharystii, wobec tego ukazanie korelacji między wymienianiem papieża we mszy świętej a modlitwą wstawienniczą za niego w Nieszporach byłoby dodatkowym potwierdzeniem modlitewnej troski wierzących o widzialną głowę Kościoła, a zarazem ich nieukrywanego z nim zjednoczenia.

⁹² Zob. E. Mazza, *Origine dell'Eucaristia e sviluppo della teologia eucaristica*, [w:] *Celebrare il mistero di Cristo*, a cura di Associazione Profetori di Liturgia, t. 2, Roma 2001, s. 281.

⁹³ Zob. J. Miazek, *Modlitwa powszechna i modlitwy wstawiennicze Modlitwy Eucharystycznej w liturgii mszalnej*, [w:] *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998, s. 145.

⁹⁴ Jak zauważa V. Raffa, w nowych ME ani papież, ani biskup miejsca nie występują już jako współofiarujący. Zob. V. Raffa, *Liturgia eucaristica*, Roma 1998, s. 573, przypis 102.

⁹⁵ Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 221–223.”

⁹⁶ Mszał rzymski zawiera formularz eucharystyczny o wyborze papieża lub biskupa. Zob. *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, dz. cyt., s. 121–122.”

⁹⁷ *Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin*, [w:] *Liturgia godzin*, t. 1, Poznań 1982, s. 30, nr 12.

Eucharystyczno-euchologiczny depozyt Kościoła trudno wyobrazić sobie bez komemoracji osoby papieża. Posługa papieża jest gwarancją posłuszeństwa Chrystusowi i Jego słowu, dlatego dla duchowieństwa i wiernych każdorazowa modlitwa za niego, zwłaszcza podczas celebracji Eucharystii, utożsamia się z prośbą o dalsze trwanie w jedności *cum Petro*, któremu sam Chrystus powierzył troskę o skuteczny dostęp do królestwa Bożego.

Bibliografia

- Adam A., *La celebrazione eucaristica*, Brescia 1997.
- Augé M., *Messe e orazioni per varie necessità*, [w:] *Il Messale Romano del Vaticano II*, a cura di autori vari, t. 2, Leumann (Torino) 1981.
- Barsotti D., *Il mistero cristiano dell'anno liturgico*, Firenze 1956.
- Bugnini A., *La riforma liturgica (1948–1975)*, Roma 1997.
- Consilium ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia, De oratione communi seu fidelium. Natura, momentum ac structura. Criteria atque specimina Cœtibus territorialibus Episcoporum proposita*, Città del Vaticano 1966.
- Czerwik S., *Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Misterium Christi*, red. W. Świerzawski, t. 3, Zawichost–Kraków–Sandomierz 2012.
- Enchiridion documentorum instaurationis liturgicae*, a cura di R. Kaczynski, t. 1, Torino 1976.
- Hänggi A., Pahl I., *Prex eucharistica*, Fribourg Suisse 1968.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, Kraków 2003.
- Jungmann A. I., *Missarum Sollemnia*, t. 2, Torino 1963.
- Kulbacki P., *Modlitwa powszechna jako modlitwa wiernych*, „Roczniki Liturgiczno-Homiletyczne” 57 (2010), s. 141–158.
- Kunzler M., „Mistero della fede”. *Introduzione alla celebrazione eucaristica*, Pregassona (Lugano) 2003.
- Kupczak J., *Debata na temat teologii „znaków czasu” (signa temporum) w czasie Drugiego Soboru Watykańskiego*, „Studia Loviciensia” 15 (2013), s. 225–243.
- Maciaszek P., *Pojęcie, struktura i teologiczny sens modlitwy powszechnej*, [w:] *Praedicamus Christum crucifixum. Słowo Boże w liturgii Kościoła*, red. A. Żądło, Katowice 2010.
- Maggiani S., *Dall’Ordo ad coronandum Summum Pontificem Romanum all’Ordo Rituum pro Ministerii Petri in initio Romae Episcopi*, [w:] *Inizio del Ministero Petri del Vescovo di Roma Benedetto XVI*, a cura di P. Marini, Città del Vaticano 2006.
- Mazza E., *La celebrazione eucaristica*, Bologna 2003.

- Mazza E., *Le odierne preghiere eucaristiche*, t. 1, Bologna 1991.
- Mazza E., *Origine dell'Eucaristia e sviluppo della teologia eucaristica*, [w:] *Celebrare il mistero di Cristo*, a cura di Associazione Professori di Liturgia, t. 2, Roma 2001.
- Miazek J., *Modlitwa powszechna i modlitwy wstawiennicze Modlitwy Eucharystycznej w liturgii mszalnej*, [w:] *Liturgia Domus Carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum, editio juxta typicam vaticanam*, Mediolani 1959.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2009.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II instauratum auctoritatae Pauli PP. VI promulgatum Ioannis Pauli PP. II cura recognitum*, Editio typica tertia, Città del Vaticano 2002.
- Mussone D., *L'Eucaristia nel Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2002.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski B., *Liturgika*, t. 4, Poznań 1992.
- Nowak J., *Piąta Modlitwa eucharystyczna*, [w:] *Liturgia domus carissima*, red. A. Durak, Warszawa 1998.
- Nowowiejski A. J., *Msza święta*, t. 1, Płock 1993.
- Ogólne wprowadzenie do Liturgii godzin*, [w:] *Liturgia godzin*, t. 1, Poznań 1982.
- Pastuszko M., *Najświętsza Eucharystia według Kodeksu Prawa Kanonicznego Jana Pawła II*, Kielce 1997.
- Pié-Ninot S., *Wierzyć w Kościół*, [w:] *Wierzę*, red. J. Salij, Kielce 2012.
- Raffa V., *Liturgia eucaristica*, Roma 1998.
- Righetti M., *Storia liturgica*, t. 3, Milano 1998.
- Le Sacramentaire Grégorien*, red. J. Deshusses, t. 1, Fribourg Suisse 1979.
- Sobór Watykański I (1870), Konstytucja dogmatyczna *Pastor aeternus*, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych*, red. A. Baron, H. Pietras, t. 4, Kraków 2004.
- Szczych J., *Embolizmy Postsanctus w Modlitwach eucharystycznych Mszału rzymskiego dla diecezji polskich*, „Anamnesis” 78 (2014), s. 41–73.
- Wójtowicz Z., *Modlitwa wiernych – znaczenie, przygotowanie i wykonanie*, [w:] *Liturgia słowa Bożego we Mszy świętej*, red. C. Krakowiak, Lublin 2011.
- Vagaggini C., *Il senso liturgico della liturgia*, Cinisello Balsamo 1999.

Streszczenie

Eucharystia jako najważniejszy sakrament jedności Kościoła (*sacramentum unitatis*) jest celebrowana w łączności z Chrystusem, który rządzi swoim Kościołem przez

papieża i biskupów. Osoba i urząd papieża stanowi w tym względzie widzialny fundament jedności wiary i modlitwy, dlatego też biskup Rzymu „pełniący w Kościele posługę Piotra, jest zjednoczony z każdą celebracją Eucharystii i wymieniany w niej jako znak i sługa jedności Kościoła powszechnego” (KKK 1369).

Modlitewna komemoracja osoby papieża w kontekście celebracji eucharystycznej obejmuje formularz mszalny *pro Papa*, jest stałym elementem *intercessionum* Modlitw eucharystycznych *Missale Romanum* Pawła VI oraz ma swoje uzasadnione miejsce podczas modlitwy powszechnej. W ten sposób uczestnicy liturgii mszalnej podkreślają jedność wiary i modlitwy we wspólnocie Kościoła pielgrzymującego, gdzie *cum Petro et sub Petro* pragną otrzymać obiecane przez Chrystusa królestwo nieba.

Słowa kluczowe

Eucharystia, papież, Kościół, jedność

Summary

Commemoration of the Pope in the Eucharistic celebration of the Church

Eucharist, as the most important sacrament of the unity of the Church (*sacramentum unitatis*) is celebrated in unity with Christ, who governs his Church through the Pope and the bishops. The person and the office of the Pope constitute, in that perspective, the visible foundation of unity of faith and prayer, therefore the Bishop of Rome, “since he has the ministry of Peter in the Church, is associated with every celebration of the Eucharist, wherein he is named as the sign and servant of the unity of the universal Church” (CCC 1369).

The commemoration of the Pope in the context of the Eucharistic celebration is included in the Mass Order *pro Papa* and is a constant element of the *intercessionum* of the Eucharist Prayers of the *Missale Romanum* of Paul VI and has its legitimate place in the prayer of the faithful. In this way, the participants in the Mass liturgy express the unity of faith and prayer in the community of the pilgrim Church, where *cum Petro et sub Petro* they desire to enter the Kingdom of Heaven, promised by Christ.

Keywords

the Eucharist, the Pope, the Church, unity